

ПЕДАГОГИКА. ИНФОРМАТИКА*Бабаев Д.Б., Кудайбердиева А.К.***ОКУУЧУЛАРДЫН ОКУУ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИН ДИАГНОЗДООНУН
МЕТОДОЛОГИЯЛЫК МАСЕЛЕЛЕРИ***Бабаев Д.Б., Кудайбердиева А.К.***МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЕ УСПЕХА ОБУЧАЕМЫХ***D.B. Babaev, A.K. Kudaiberdieva***METHODOLOGICAL ISSUES THE DEFINITION OF SUCCESS OF TRAINEES**

УДК: 37.01.(575.2)(043.3)

The article considers meaning of such notions as "Diagnostication" and "Educational diagnostics". Principles of objectivity, systemacy, equal exactingness and informativity are described and their methodological problems are proved.

Бул макалда «Диагноздоо» «Педагогикалык диагноздоо» тышынктёрнын маызы талданган, анын негизинде бул тышынктёрдын мазмуну чечме-ленген. Диагноздоонун объективдёлк, системалуу-лук бирдей талапкерчилик жана маалымдуулук принциптерине миңездём берилген жана алардын методологиялык маселелери негизделген.

Советтик педагогикада окуучунун билимине көзөмөл кылуу түшүнүгү текшерүү жана контролдоо деп аныкталып келген. XX-кылымдын 60-жылдарында советтик окумуштуу Е.И.Перовский орто мектепте окуучунун билимин текшерүүгө арналган көлөмдүү эмгегинде, ага чейин калыптанып калган «учеттоо» термининин ордуна «текшерүү» терминин пайдалануу керектиги жөнүндө сунуш киргизген (4, 50-52-бб). Андан кийин, Н.Ф.Талызина, А.А.Куприянов, Н.И.Тихонов жана башка изилдөөчүлөр педагогикада «контролдоо» терминин колдонууну ылайык деп табышкан. Ал эми XX-кылымдын аягы XXI-кылымдын башында жарык көргөн педагогика боюнча окуу куралдарында «диагноздоо» термини басымдуу түрдө колдонулуп келүүдө.

«Диагноздоо» термини педагогикага медицина илиминен келген. XX-кылымдын 60-жылдары немец окумуштуусу К.Х. Ингенкамп мектептин окуу-тарбиялык процессинде окуучунун жетишкендиктерине диагноз жүргүзүүнүн теориялык, методологиялык жана практикалык маселелерине терең көңүл бурган (1). 70-жылдары бул маселеге советтик окумуштуулар дагы көңүл бура баштаган. Бирок, изилдөөчүлөр диагноздоону тарбия берүү проблемасынын алкагында гана колдонуу жагдайы менен чектелип калышкан. «Педагогикалык диагноздоонун маңызы, – деп белгилейт А.И.Кочетов, – окуучунун тарбияланган деңгээлиндеги жана мугалимдердин педагогикалык

чеберчилигиндеги өзгөрүүлөрүнүн негизинде мектептин окуу-тарбиялык процессинин жыйынтыктуулугун иликтөөдө турат» (3, 7-б). 90-жылдары гана диагноздоо түшүнүгүн окуу процессинде, окуучунун билимин текшерүүгө колдонуу маселеси коюла баштады. Анын негизинде диагноздоо түшүнүгүнүн мазмуну дагы тереңдетилген мааниде бериле баштаган. Диагноздоо түшүнүгүнүн маанисин чечмелөөдө изилдөөчүлөр ар кандай аныктама беришет. Муну менен, изилдөөчүлөр бул проблеманы ар тараптан карап жаткандыгын баамдоого болот. Кээ бир окумуштуулар «педагогикалык диагноздоо» түшүнүгүн кадимки эле билимди, билгичтикти жана көндүмдү текшерүү деп аныкташат, ал эми кай бирлери бул түшүнүктү текшерүүнүн методдору катары карашат. Кай бири окутуунун максатына жетүү каражаты, же билим аракеттерин башкаруунун функциясы катары карашса, кээси окуу процессинин ажырагыс бөлүгү катары эсептешет. Ал эми башкалары окутуудагы карама-каршылыкты жоюу процесси деген көз карашта турушат. И.П.Подласый өзүнүн «Педагогика» аттуу окуу китебинде диагноздоону «дидактикалык процесстин бардык жагдайларын жана жүрүшүн иликтөө, анын жыйынтыгын так аныктоо» деп белгилейт (5, 544-б.).

Дидактикалык адабияттарды анализдөөнүн жыйынтыгы көрсөтүп тургандай, диагноздоо – педагогикалык ишмердүүлүктүн негиздүү бөлүгү. Диагноздоо – педагогикалык системанын абалын калыбына келтирүү, туура өтүүчү процесстен четтеп кетүүсүнүн себебин иликтөө, келечектеги абалын прогноздоо. Ал педагогикалык системанын белгилерин түшүнүп билүүгө багытталган. ошондой эле бул процесс статистикалык маалыматтарды топтоо, анализдөө, динамикасын жана тенденциясын аныктоо, анын кийинки ээлей турган абалын прогноздоо иш аракеттерин өз курамына камтыйт. Ошол себептен «педагогикалык диагноздоо» түшүнүгү кадимки «текшерүү» жана «контролдоо» түшүнүктөрүнөн кеңири болуп эсептелет (2, 9-б.).

Биз бул жерден диагноздоо эмне деген суроого гана жооп бере алдык. Бирок дидактика диагноздоонун дагы бир нечелеген эрежелерин, жол-жоболорун ачып тактоону талап кылат. Маселен, диагноздоо түшүнүгү окутуу процессинин ажырагыс бөлүгү катары кандай жоболорго таянышы керек жана эмне талаптарга жооп бериши керек, окуу процессинде кандай милдеттерди аткарат, анын түрлөрү, уюштуруунун ыкмалары кайсы жана башка суроолордун маңызын ачып тактоо маселелерин алдыга коет.

Методология негизинен теория менен практиканын ортосундагы карым-катнаш, байланыштарды туура жолго салуу көз карашына абдан этияттык менен мамиле кылынат. Себеби ар кандай теория түздөн-түз эле практика жүзүндө ишке ашырыла бербей тургандыгы белгилүү. Ошондуктан алгачкылардан болуп теориянын практикада ишке ашырылуучу жоболору иштелип чыгып, андан кийин гана алар милдеттүү түрлө аткарылуучу функцияларында, уюштурулуучу форма-методдорунда чагылдырышы керек. Мына ошол теория менен практиканы тыгыз байланыштырып турган методологиялык жоболордон болуп принциптер эсептелет. Бул маселе алдын ала туура чечилбеген болсо, теорияны негиздүү түрдө практикада ишке ашырууга мүмкүн эмес.

Диагноздоонун принциби деп, окуучунун билим деңгээлин аныктап таанууда жетекчиликке алынуучу, диагноздоо процессин регламенттөөчү, окутуунун закон ченемдүүлүктөрүнөн келип чыккан жоболорду эсептейбиз.

Изилдөөлөрдө принциптердин динамикалуу мүнөзгө ээ экендиги белгиленген. Анткени жаңы социалдык заказдарга, улам жаңы теориялык изилдөөлөрдүн практикага жайылтылышына жараша калыптанып калган жоболор жаңы мазмунга ээ болуп, ал эми кай бир учурларда принциптер жаңы жоболор менен толукталып турат.

Биз иликтеген маалыматтар боюнча, бүгүнкү күндө диагноздоонун төмөндөгүдөй принциптери аныкталган: объективдүүлүк, системалуулук, бирдей талапкерчилик, маалымдуулук, мугалим менен окуучунун баалоо пикирлеринин адекваттуулугу, ар тараптуулук (всесторонность), жекечелүүлүк, тарбиялуулук, себептүүлүк. Аталган принциптердин ар бирине мүнөздөмө бере кетмекчибиз.

1. Окуучунун билим өздөштүрүү деңгээлин, анын инсандык өзгөчөлүктөрүн *объективдүү* аныктоо эң негизги проблемалардын бири. Мектеп практикасында кездешип жүргөн пронцентомания, окуучунун билимин баалоодогу мугалимдердин субъективдүү пикирлери жана башкалар дал ушул принциптин жетишерлик жетекчиликке алынбагандыгында болуп эсептелет. Окуу процессинде диагноздоонун ар түрдүү формалары менен методдорун шайкеш пайдалануу менен жана

колдон келишинче стандартталган тапшырмаларды колдонуунун негизинде окуучунун билим деңгээлин так аныктап алуу – объективдүүлүк принцибинин негизги маңызын түзөт. Аталган принцип диагноздоонун бардык жагдайларына өз таасирин тийгизүүчү жоболор деп эсептелет. Чындыгында эле бул принципти камсыз кылууда диагноздоонун түрлөрүнүн, форма – методдорунун жана каражаттарынын оптималдуусу тандалып алынышы керек. Мындан тышкары, аныкталган билим деңгээли кандайча бааланышы керек, мына ушул өндөнгөн маселелерди туура чечүүнүн негизинде гана диагноздоонун объективдүүлүгүн камсыз кылууга болот.

Демек, объективдүүлүктү камсыз кылуу үчүн төмөнкүлөр эске алынышы зарыл (2, 12-б.):

- окуучунун окуу жетишкендигинин критерийлери жана көрсөткүчтөрү так аныкталышы;
- диагноздоочу каражаттардын (суроолор жана тапшырмалар, тесттик формадагы тапшырмалар, анкеталар ж.б.) мазмуну негизделиши;
- диагноздоочу методдордун бири-бири менен айкалышы;
- мугалимдин окуучунун инсандык өзгөчөлүгүнө этияттык, сыйлоо менен мамиле кылышы;
- окуучунун жетишкендигин критерийлерге таянуу менен баалоо;
- четтеп кетүүнүн, кемчилдиктин себебин иликтөө;
- кийинки аракеттерди пландаштыруу, окуучунун келерки жетишкендигин прогноздоо.

2. Окуучулардын сабакка күнүгө даярданып туруусу табигый иш. Андыктан диагноздоону *системалуу* түрдө уюштуруп туруу – мугалимдердин бирден бир милдети болуп эсептелет. Окуучунун билими өз учурунда аныкталып, коррекциялоо иштери жүргүзүлбөсө, улам анын кийинки окуу материалдарды өздөштүрүүсүнө көзөмөл коюлбаса – окуучунун билиминин актуалдуулугу басаңдайт. Ошондуктан окуу материалынын өтүлүшүнүн алдында, өздөштүрүү учурунда жана жыйынтыгында диагноздоонун ар кандай түрлөрү бири-бири менен шайкеш колдонулуп, ылайыктуу форма – методдору тандалып алынышы керек.

3. Контролдоо процессин уюштурууда мугалим окуучунун ар кыл окуу аракеттерин арттырып, алардын активдүүлүгүн жогорулатышы керек. Андыктан сабак учурунда окуучуларга бирдей деңгээлдеги суроолор жана тапшырмалар ыйгарылышы, б.а. окуучунун билим жана билгичтиктерине, инсандык өзгөчөлүктөрүнө *бирдей талаптар коюлушу* керек. Бул иш аракеттерди камсыз кылуу – диагноздоодогу окуучунун жетишкендиктерин баалоонун формалдуулугун жоюунун бирден бир аракети.

4. Класстагы ар бир окуучу өзүнүн жана жолдошторунун билим деңгээли боюнча *маалымат*

алып турушу керек. Бул окуу процессинде салыштырмалуулукту, билим өздөштүрүүдөгү жарышуучулукту камсыз кыла алат. Бул принциптин негизинде оперативдүү тескери байланыш функциясы ишке ашырылат, ар бир алынган маалымат белгиленет, окуучулардын өзүн өзү текшерүүгө, баалоого мүмкүндүгү артат.

Маалымдуулук принциби мектептердин окуу системасында ишке ашырылуучу модулдук – рейтингдик окутуунун негизин түзө алмакчы.

5. Азыркы кездерде билим берүүнү гумандаштыруу принциби окуучунун билим алуу процессине негизги басымды коюп, окуучуну инсан катары кароо, анын пикири менен дагы эсептешүү жагдайын алдыңкы планга алып чыкты. Бул жагынан алганда диагнозду уюштурууда мугалим менен окуучунун билим *баалоо пикирлеринин адекваттуулугу (дал келүүсү)* дагы негизги принциптерден болуп калды. Окуучу окуу материалдарындагы текшерилүүчү билим элементтери боюнча маалым болуусу керек. Кандай билим элементтери өздөштүрүлүшү керек эле, канчалык деңгээлде окуучу аларды өздөштүрө алды, мугалимдин баалоосу объективдүү болдубу мына ушул сыяктуу аракеттер бул принциптин маңызын түзмөкчү.

6. *Ар тараптуулук* принциби диагноздоону уюштурууда анын мазмуну окуу материалынын бардыгын камтып, окуучунун ар тараптуу фактыларды, түшүнүктөрдү, закон ченемдүүлүктөрдү өздөштүрө билүүсүн, ал билимдерди практика жүзүндө колдонуу билгичтиктерин жана көнүмдөрүн аныктоо керек экендигине басым коет.

7. *Диагноздоо жекече мүнөзгө* ээ. Ар бир окуучу өзүнүн билими жана билгичтиги текшерилүүгө тийиш экендигин туюшу зарыл. Аныкталган деңгээл окуучунун өзүнүкү, класстык коллективдин эч бирөөсү өзүнүн алган бааларын

калган башкалары менен бөлүшпөйт. Мындан тышкары билимдерди коррекциялоо, дайыма көзөмөл жүргүзүү иштери дагы ар бир окуучунун жеке өзүнө багытталаарын билиши кажет.

8. *Тарбиялуулук* принциби окуучунун билим өздөштүрүүгө болгон жоопкерчилигин арттыруу, билимдерди өздөштүрүүдө жана системалаштырууда өзүн-өзү текшерип туруу, билим кемчиликтерин жоюу жана өз билимин өркүндөтүүсү керек экендигин мүнөздөп турат.

9. Окуучунун окуу мүмкүнчүлүгүн өнүгүшүндөгү кемчиликтердин себептерин диагноздоо, аларды жоюу үчүн окуучуга ар тараптан жардам көрсөтүү *себептүүлүк принцибине* таянат. Бул принцип окуучунун жооп берүүсүнүн (жазуу, оозеки, тестирилөө ж.б.) негизинде кетирилген кемчиликтерди талдоо, анын себептерин аныктоо, жоюуга карата чараларды көрүү иш аракеттерин камтыйт.

Окуучунун билим, билгичтиктерин жана көнүмдөрүн аныктоону уюштурууда жетекчиликке алына турган жоболор катары принциптер контролдоонун түрлөрүнүн, форма – методдорунун, каражаттарынын оптималдуусун тандап алууга жана аларды шайкеш колдонууга өз таасирин тийгизе алат.

Адабияттар:

1. Ингенкамп К.Х. Педагогическая диагностика. Пер. с нем. – М.: Педагогика, 1991. – 240 с.
2. Калдыбаев С.К. Ажыбаев Д.М., Бекежанов М.М. Компьютерная диагностика результатов обучения в общеобразовательной школе. Практико-ориентированная монография. – Бишкек, 2007. – 136 с.
3. Педагогическая диагностика в средней школе. Под ред. А.И.Кочетова. – Минск, 1987. – 216 с.
4. Перовский Е.И. Проверка знаний учащихся в средней школе. – М., 1960. – 511 с.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. – М. 1999. Кн.1. – 578 с.

Рецензент: д.пед.н., профессор Чоров М.Ж.